

КАЗКИ ВСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЯ!*

Слова французького письменника-льотчика Антуана де Сент-Екзюпері, автора «Маленького принца», про те, що всі ми родом «з дитинства, як із країни», відомі, напевне, кожному. Але в плані нашої розмови хотілось би трішечки уточнити: ...з дитинства і — казки.

А втім, чи не є ці поняття синонімічними? Бо чи можливо дитинство без казки назвати справді дитинством? І чи можлива поза дитинством казка?

Жоден комп'ютер не замінить затишних сімейних вечорів, що на них гостює її величність Казка, щедро обдаровуючи кожного, зокрема й дорослих, ні з чим не зрівняними відчуттями — радості, мрії, домівки, зрештою — Батьківщини.

Хоч у чомусь казки — це ще й найперші няньки. Вистрибуючи з бабусиної скриньки барвистим клубочком, визираючи з дідусевої торбини хитруватим окрайцем «від зайчика», мружачись на тарілці товстобокими маминими піріжками-колобками чи ховаючись із татусем у темних чагарях якоїсь місцини, казки непомітно оточують нас, навіюють нам найпростіші уявлення про добро і зло, наставляють на щось гарне, застерігають від негідного вчинку, оберігають від нещастя і небезпек...

А в чомусь казки — найперша для дитини енциклопедія, з якої та дізнається, що видимим горизонтом світ аж ніяк не закінчується, бо є він також і «за сімома горами, за дев'ятьма морями». І що сповнено його загадками й таємницями, звичайними й незвичайними істотами, які прагнуть жити й перемагати, а проте перемоги в ньому дістаються лише тим, хто сповідує добро і справедливість.

Йдеться про казки не лише рідні, українські, які животворно розгортають перед нами завісу нашої сивої-пресивої минувшини та яскраво малюють саме наш національний характер, а й про творіння багатьох інших народів — сусідніх і далеких, схожих і цілковито віддалених. З давніх-давен перемандрували вони з чумацькими та купецькими возами, переносилися устами паломників, знаходили безліч інших доріг та стежинок, аби завітати й до нашої гостинної землі, до наших часів та сердець.

* У скороченому вигляді публікувалось: Павленко Марина. Заглибитись у бездонне явище фольклору (Матеріал до теми «Народні казки») // Всесвітня література. — 2004. — ч.9. — С.24-28.

Зрештою, хай би якими несхожими були казки різних народів, спільного між ними все одно більше. Адже казка — всюди **казка**, тобто *один із найпоширеніших жанрів усної* (бо ж віками передавалась із *уст в уста* і лиш якихось дві-три сотні літ тому почала записуватись) *народно-оповідної творчості*. **Казка** — від слова **казати**. Творило-казало її безліч людей, і кожен оповідач був трохи ще й автором, до чужого додавав щось своє, але жоден і гадки не мав увічнити під готовим твором власне ім'я. Так і дійшли до нас казки не як авторські, а як **народні**.

Зрозуміло, що слово «народний» вживаємо тут, певна річ, у якнайширшому його значенні, об'єднуючи ним усіх, де б хто не народжувався: чи то в охайних сільських оселях, чи то в галасливих міських кварталах, чи то в пишних замках-палацах. Легко уявити десь на запашному лузі купку замурзаних дітей-пастушків, які зачаровано слухають неквапну оповідь-казку поважного літами і розумом пастуха-патріарха, але так само легко уявити й малу дитину в шовках та золоті, яка не менш зачаровано ловить кожнісіньке слово старої бабусі-казкарки. Звідки б казки не виходили, з убогої хатини чи з розкішного двору якогось вельможі, вони між собою ніколи не ворогували, там і тут були однаково бажані, втілювали в собі одні й ті ж найвищі, загальнолюдські, чесноти.

Так само ніколи не ворогували між собою і казки різних народів. «Поселяючись» на якійсь новій території, вони мирно вживались із тамтешніми казками, щось від них запозичуючи для себе, а в чомусь і їх збагачуючи. Хіба ж не взірець для самих народів?!

Найголовніша особливість казки — художня вигадка. Розвиток подій, або ж сюжет, завжди чіткий, дохідливий, позбавлений надмірних деталей, описів та розмірковувань.

У казці риси персонажів нерідко гіперболізовані, тобто перебільшені. Тож нічого дивуватися, що в казкової дівчини сльози автоматично перетворюються на перлини, що за кожною усмішкою з її уст випадає троянда, а парубкові-богатиреві потрібно з'їдати на обід цілого вола!

За змістом казки поділяються на групи теж за спільними принципами. Зокрема першу й найдавнішу групу становлять **казки про тварин**. Найдавнішу, бо ж наші далекі предки повністю залежали від природи, від того, настільки пощастить їм уполювати для прожиття якусь здобич, причому вполювати так, щоб собі не стати чиеюсь здобиччю. Тварини для людей були теж як люди, а тому легко й невимушено почувалися персонажами таких казок, розмовляючи людською мовою, живучи за людськими законами. Самі ж люди в казках про тварин якщо й з'являються, то хіба що епізодично.

Цікаво, що в різних країнах ситуація з казками про тварин теж різна. Їх багато в мешканців спекотної Африки та холодної Півночі і значно менше — в італійців, англійців, французів... Очевидно, тут існує прямий зв'язок між казкою та кліматичними й суспільно-економічними умовами, «блага» цивілізації мимоволі віддаляють людину від природи.

Казки про тварин часом називають ще й **байками**. Передовсім це стосується казок з яскраво вираженим повчальним змістом, хоч у переважній більшості

такої безпосередньої повчальності вони позбавлені. Зате чого не відібрати в казок про тварин, це величезного мовного багатства: бездоганно довершені діалоги, численні звуконаслідування, ритмізовані віршики-пісеньки...

Та й читаються-переповідаються вони по-особливому: за вовка чи ведмедя народний оповідач промовляє грубим голосом, тоді як до мови лисички додає «цукру» чи «маслечка», а за мишку чи покривдженого зайчика говорить тоненько й жалісливо. Ще своєрідніше оповідають казки в Африці: коли поночіє, під звуки тамтамів малі й дорослі збираються біля багаття. Казка чергується з піснями та змаганнями-загадками. Оповідач же повністю перевтілюється в тварину-персонажа: є на що подивитися!..

Звичайно, в усіх народів симпатії оповідача й слухача — на боці слабких і покривджених. Або ж — гідних, сильних і шляхетних. Однозначно співчутливо сприймається, наприклад, ягнятко; розумну силу втілює в собі кінь. Лисичка ж, навпаки, практично в усіх народів уособлює хитрість і підступ, вовк — хижацтво й тупість. А от лев і тигр тлумачаться по-різному. Якщо для африканців та європейців цар звірів — лев, то в Китаї, Кореї, Індії — тигр, адже в східних тропіках господарює саме він. У слов'янських казках завжди присутній мотив змієборства (згадаймо бодай українського «Кирила Кожум'яку»), в Індії ж та Кореї змії виступає хранителем і покровителем вод, а тому ставлення до нього — відповідне. Болгарські казки глибоко поважають їжачка — за його мудрість і справедливість. За лагідність і прихильність до людей східні казки обожають ластівку; до непримітної, але корисної жабки шанобливо ставляться у В'єтнамі.

Майже в кожного народу своя казка-версія з приводу того, чому не миряться між собою миші, коти й собаки. Так само своє відображення в різних народів знайшли винахідливі та дошкульні перепалки-суперечки між вовком і лисицею, як-от у наших «Лисички-сестрички та вовка-панібрата». А також — хитромудрі перегони, що в українській народній казці відбуваються між лисицею та раком, у німецькій — між їжаком та зайцем, а, скажімо, в кубинській — між черепахою та оленем.

А що вже варіацій на тему нашого «Пана Коцького»!.. Це й угорський «Король Кацор» і естонська «Лісова наречена», і болгарське «Страшне кошеня», і російський «Котофей Котофєйович»...

На тему знаменитих німецьких «Бременських музик» (про те, як свійські тварини замешкали в лісовій хаті, зумівши відлякати хижаків-нападників), словаки мають казку «Як яйце мандрувало», боснійці — «Яйце-ватажок», болгары — «Як друзі разом у лісі жили», англійці — «Як Джек ходив щастя шукати», угорці — «Мандрівники і вовки», українці — «Телятко, кабан, півник, качур та вовки» та ін.

Африканська «Страшна гусінь» дуже схожа на українську «Козу-дерезу», білоруський «Пшеничний колосок» і угорські «Курочка, мишка та півник» — на українських «Півника і двох мишенят».

Зрозуміло, що, попри близькі сюжети, казки різних народів мають і свої особливості, свій національний колорит, елементи свого побуту, певні географічні деталі. Так, прикметною рисою китайських казок вважається те, що

дія там відбувається не десь, у хтозна-якому царстві, а в якійсь конкретній, «справжній» місцевості. Італійські ж казки своєю територією мають переважно море і гори, норвезькі — море, але — холодне, північне, африканські — джунглі й пустелю.

Якщо, скажімо, в індійській народній казці «Невдячний тигр» чоловіка виручає шакал, то в польській — заєць («Справедливий заєць»). Подібний мотив притаманний африканській казці «Агуті і маха», киргизькій — «Як тигра обдурили», словацькій — «Чи за добро слід добром платити», азербайджанській — «Бідняк Гамід і змії» тощо. Але в усіх цих казках — свої способи утвердження правди, хоч у кожній спостерігається *троїстість* (тричі запитують поради про те, чи є на світі правда), і в кожній торжествує справедливість. Винятками є хіба що грецька та болгарська казки. У грецькій — «Безхвоста» — селянин, щоб порятуватися від гадюки, наперед обіцяє лисичці, хоч вона й не просить, квочку з курчатами (по суті — хабара), а коли та його рятує, в мішок замість квочки накладає... каміння! Ще гірше обійшлися з лисицею-рятівницею у болгарській казці «Як чоловік із змією судився»: за свою поміч вона отримала в мішку... хорта, який одразу ж її розірвав. Тільки й мовила сердешна: «А таки справді людині вірити не можна!» Ні, загалом і грецькі, і болгарські казки добрі та гуманні, але, вочевидь, ще не все жорстоке «відсіялося», зосталося в минулому.

Естонські казки про тварин часто схожі на народні жарти (тільки коротких варіацій на естонську казку «Одруження ворона», як зазначають дослідники, записано понад сотню!), так само — білоруська «Зайчики», болгарська «Вовк і сорока». Унікальну комічно-ліричну замальовку являє собою корейська казка «Стоніжка і черв'як».

Другу, не набагато, мабуть, молодшу, групу становлять казки **чарівні**, або, як їх ще називають, *героїчні, фантастичні, пригодницькі*. Вони втілюють віру давніх людей у магічні властивості речей, істот, Слова й Числа, поєднують у собі міфічні, фантастичні і героїчні начала. Діють у них надзвичайні особи, лицарі, справді, без страху й догани. Це і лихі сили: в українців — химерний дідок Ох (або Гайгай), в норвежців — тролі, в німців — гноми, в китайців, японців — перевертні. Це і ціле полчисько чортів: бісенята — в болгарів, Ольдеквіт в українців, Ванапаган — в естонців, Люципер — у чехів, шайтан — у казахів... Це і змії-дракони (в литовців, наприклад, — міфічний вуж Жільвінас), і злі духи (в якутів — абааси, у східних народів — джини), і велетні, людожери або диви (деви), як-от у казахів, туркменів, азербайджанців. Це і смерть, і відьми (у слов'ян — Баба Яга і Кошій, в угорців — Залізонаса карга, в румунів — Вихор-баба), і русалки (віли — в югославів) та водяники (шейх моря — в арабів, володар моря Лусун-хан — у бурятів), і карлики й ворожбити (буряти їх звать шаманами, туркмени — порханами), і щонайхимерніші чудовиська (75-голова потвора в арабів, Півлюдини-верхи-на-кульгавому-півзайці в румунів; велетенський міфічний птах Зумруд в азербайджанців, велет-птах ар-рухх, чорний гігант із кабанячими іклами, страхітливі мавпи — в арабів).

Щоправда, навіть такі нібито негативні персонажі не обов'язково чинять лише зло. Як у звичайному житті рідко що трапляється в «чистому» вигляді, так і в казках негативні персонажі час від часу комусь допомагають, бувають симпатичними, а то й викликають співчуття.

Це стосується і, сказати б, позитивних героїв, які, однак, теж подеколи помиляються. Воно й зрозуміло: домогтися гармонії, наприклад, між розумом, серцем та фізичною силою навіть богатиреві не вельми просто. Але все стає на свої місця, коли на допомогу приходять інші могутні сили, хоч, трапляється, вони теж зраджують одне одного. Приміром, із білоруським «героєм» Хведором Набилкіном (істинним побратимом німецького «Хороброго кравчика», того, що «одним махом сім мух побивахом», або ще бравішого «Хороброго кравчика» македонського, якому вдалося на гнилих грушах убити за раз мух аж цілих сорок!) так чинять Дубовик, Цмок і Горовик. В угорського Сина білого коня не все гладенько складається з Каменярем, Кородером і Залізозгиначем. Французького Жана-Ведмеда хотіли перехитрити Вали-Млин і Верни-Дуб, а кубинського Хуана-Ведмеда — Рівняйгора, Плетиланцюг та Вирвидерево. В українців діють Вернигора, Вернидуб і Крутивус, у словаків — Вернидуб, Місизалізо і Вернигора, у чехів — Довгий, Товстий та Всевидющий, у грузинів — Скибоковтач, Річковипивайло й Диволовець, у японців — Таро-Силач, Таро-Котикамінь і Таро-Храмоносець...

Але в окремих чарівних казках герої справляються з обставинами і самотійно. Скажімо, як і український Котигорошко, Фет-Фрумос («хлопець-красень») з молдавських та румунських казок безстрашно долає своїх ворогів: і Декусаре («вечір»), і Амуржіле («присмерк»), і Мез-де-Ноапте («північ»), а до пари йому — Уляна Косинзяна. Сам собі дає раду хлопець-гарбуз із індійської казки «З чужого розуму не живи» або ж із аналогічної в'єтнамської казки «Хлопець-Гарбуз».

Винахідливим і, до того ж, дотепним перед нами постає малесеньке туркменське хлоп'я Яртигулак, себто «піввуха» (з'явилося-бо воно з верблюжого вуха). Такі самі і його «побратими» з казок інших народів: якутське маля Тісто-Богатир, азербайджанський Джиртдан-крихітка, німецький хлопчик Мізинчик, грецький синок-жабеня, грузинський хлопчик-поросятко. А ще — словацький «брат» нашого Телесика — Янко-Полінко, горда боснійська дівчинка — мала віла тощо.

А втім, нерідко герої чарівних казок і вельми пасивні, більше покладаються на волю обставин та всіляких помічників, аніж на самих себе. Воно й справді: чи варто «перероблятися», якщо знаєш, що про тебе є кому подбати, а тому все закінчиться щасливо? Допомогти ж може наділена надзвичайними здібностями кохана дівчина, як-от дівчина-півонія чи Лотосяна з Китаю, красуня-бурятка, яка «обличчям своїм затьмарює сонце, а потилицею — місяць». А ще про головних персонажів дбають і феї, і ельфи, і добрі чарівниці, і небачені диво-птахи (в азербайджанців — пері), і загадкові дідусі-бабусі, і жебраки, і духи, і вітри, і Мати води, і навіть саме Сонце! Так, за доброту й працьовитість виручають дівчинку Кобиляча голова в українській та пані Метелиця — в німецькій казці, відповідно караючи її погану зведеницю. Подібний сюжет

маємо і в польській історії «Про двох дівчат, добру й лиху» та в багатьох-багатьох казках інших народів. Англійська героїня-пасербиця, приміром, служила в кицьки («Котенята»), російська — в Мороза («Морозко»), румунська — у Святої Неділі («Дідова дочка і бабина дочка»), грецька — в лебедя («Палац білого лебедя»), якутська — у ведмедя («Карах-семирики»).

Цікаво, що майже завжди про повернення зі служби доброї дівчинки сповіщає півень: чим не свідчення великої поваги різних народів саме до цього птаха-віщуна?

А ще у стосунках нерідних сестер немало роль нерідко відіграють корівка, буйволиця, віл. Добра худоба-трудівниця стає в оборону покривджених сиріт, допомагаючи їм навіть після своєї смерті. Географічна поширеність такого сюжету (Якутія, Африка, В'єтнам) засвідчує: цю тварину-годувальницю шанують усі народи.

Чарівним казкам теж притаманна трикратність дії: по дорозі на службу героїня зустрічає три об'єкти, які потребують її втручання, — піч, яблуньку і, нарешті, того, кому служитиме. Повертаючись додому, вона знову їх зустрічає (щоправда, в німецькій «Пані Метелиці» з невідомих причин цей момент випущено), і вони або віддячують їй за поміч, або ж одвертаються від неї, ображені її грубощами.

Трикратність дії (з тенденцією до посилення, наростання) — важлива риса народних казок. Цифра «3» взагалі з-поміж інших чисел одна з найуживаніших, що є ознакою її глибинної символіки в міфічній свідомості всього людства. Триєдиність світу, світового дерева за вертикаллю (підземний світ, світ земний і світ небесний), триєдиність часу і поколінь (минуле, сучасне, майбутнє), триєдиність духовного буття (мікрокосм як світ людської душі, макрокосм як світ довкола нас і світ Біблії), триєдиність Бога, триєдиність батьківської, материнської і синівської сил — продовжувати цей смисловий ланцюг можна ще довго. У казках зазвичай троє синів, три дочки, троє богатирів, троє поросят, три поради, троє бажань, троє випробувань і та ін.

Проте й деякі інші числа за частотою не набагато відстають від «коронованої» трійки.

Наприклад, цифра «2» часто уособлює в собі дві протилежності: бідний і багатий, розумний і дурень, добрий і лихий (до речі, не в усіх народів «лихим» є старший брат, трапляється і навпаки). Парність, отже, водночас і одвічна боротьба двох протилежностей, і їхня довічна єдність. Власне, саме на вічному протистоянні й твориться плин життя.

Рідше маємо число «6» (як от в українських казках про шестиголого змія чи у французькій казці «Шість братів»), але воно, вочевидь, спеціальної символіки в собі не має, а є простим подвоєнням трійки. Що це справді так, свідчить аналогічна в'єтнамська казка «Особливе ремесло», в якій братів не шестеро, а п'ятеро. У сербській казці «Сім зірок Волосожару» — теж п'ятеро братів, а шостий — раб-побратим. Разом із царівною-посестрою всі вони стають сімома зорями в небесному сузір'ї.

Утім, число «7» потребує ширшої розмови. У китайській казці «Сім сестер» до семи сестер приходять семеро «купців», а насправді — вовків-перевертнів.

Героям нерідко доводиться долати якийсь шлях упродовж семи днів і ночей, не бачитися між собою сім років. Володар неба у в'єтнамців призначає закоханим зустріч на сьомий день сьомого місяця. У туркменів, щоб вилікувати хворого, необхідно його напоїти вином, витриманим у семи глеках сім літ, а свято вони справляють сім днів і ночей. У бурятських казках на героя, спритного, до речі, як семеро чортів, нападають семеро вовків. Саме сьомим — після шести хлопців і однієї дівчинки — сином у сім'ї є «рятівник» Котигорошко. У словацьких народних казках на сім років сина забирають у науку, до скелі за чарівним ліхтарем спроможний піти лише хлопець-семиліток, а закликають там теж на сім літ. У чехів подибаємо чарівні чоботи-семимильці, у норвежців є дуже оригінальна казка «Семеро господарів дому», в якій мовиться про нерозривну єдність поколінь. Справді, наші предки міряли світ від семи днів до семи поколінь: свій родовід необхідно було знати до сьомого коліна в минулому, а за чийсь провини представники роду можуть страждати до сьомого коліна в майбутньому.

«Сім» також часто вживається у значенні «багато», бо є певною кратністю і певною крайністю (наприклад, до семи предметів здатна запам'ятати людська пам'ять за один раз; медики кажуть, що клітини людського організму відновлюються через кожні сім років; у Біблії згадано легендарні сім чорних і сім білих корів, що символізують чергування «чорних» і «білих» смуг людського життя).

Велике символічне навантаження в казках несе число «9», яке до того ж уживається і в родильній та поховальній обрядовості. Скажімо, слов'янському богатиреві доводиться битись із дев'ятиголовим змієм, герої бурятських казок бенкетують по дев'ять днів і ночей, а магічними властивостями наділяють берест із дев'яти лісів та воду з дев'яти джерел. У грузинських казках винагороджують дев'ятьма буйволами, бояться дев'ятиголового лева, чекають зцілення від казана з дев'ятьма ручками.

Уживається в казках і число «12», що уособлює якийсь завершений цикл, а отже — могутність і вічність. Саме дванадцятьох чарівниць запросив до себе в гості король у німецькій казці «Зачарована красуня» (тринадцята ж прийшла непрошеною і, «порушивши» цикл, накликала біду). У словацьких казках бачимо дванадцятьох білих голубів, дванадцятьох радників, дванадцять світлиць (до тринадцятої заглядати не можна) тощо. Ще частіше трапляються нам дванадцять принцес чи дванадцять принців. Варіації ж казки про дванадцять місяців є чи не в усіх слов'янських народів.

Наступне широковживане «казкове» число — «40». Недаремно в давній Русі його пов'язували з мисливством (у цій справі брали участь сорок «егерів», сорок хортів, впольований сороковий ведмідь — останній у «ведмежій» кар'єрі мисливця, адже сорок перший уже мав би вбити його самого. Та й саме слово «сорок» походить, як вважається, від давньоруської назви мішка із чотирма десятками соболиних шкур), бо і в казках інших народів, наприклад, падишах має сорок візирів і на виконання завдання виділяє сорок днів, киргизького хана із полювання супроводжує сорок джигітів. А ще — 40 розбійників, 40 днів бенкету, по 40 джигітів і дівчат дають у слуги... У грузинів деви б'ються із

сорока паколами, казах мусить упізнати свою красуню з-поміж сорока інших красунь, хліб із сорока печей (на додачу, між іншим, до дванадцяти волів) мусить з'їсти герой українського «Летючого корабля», запиваючи їх сорока сороковими кухлями меду... «Сорок» у казці, як бачиться, не просто «багато», це якась самодостатня множина, що, як і в Біблії (40 днів і ночей лив дощ під час всесвітнього потопу, 40 років Мойсей водив людей пустелею), означає водночас і покару, і очищення, межу людського терпіння і людських потреб та бажань.

Нарешті, число «тисяча». Воно вживається в казках нечасто, а якщо вживається, то зі значенням явної надмножинності, надмірності чогось. «Тисяча і одна ніч» в арабських казках означає неймовірно великий проміжок часу, впродовж якого мудра красуня Шагразада спромоглась утримувати увагу жорстокого царя Шагріяра, чим рятувала вродливих жінок свого краю.

«Від мене хай прийме усього по тисячі, — каже багач із киргизької казки. — 1000 корів, 1000 овець, 1000 джигітів...» І це також — непомірно велика, більш, аніж щедра віддяка за послугу.

Сакральності в чарівних казках (та й не лише чарівних!), подібно до Числа, набуває і Слово. Саме завдяки його силі Шагразада запобігала новим злочинам кровожерного царя. А в іншій арабській казці — «Казці про Алі-Бабу, про сорок розбійників і про невільницю Маджану» — саме Слово скоряється скеля зі скарбами, варто було тільки мовити: «Відчини свої двері, сезаме!» Але горе тому, хто слово-талісман забуде чи переплутає: може й довічно зостатись у пастці!

«Кипи, кипи, оліє! Принцеса хай хворіє!» — приказує Чорний Дядько в іспанській казці «Мудрий папуга», чим справді зурочує принцесу.

«Хатинко, хатинко, стань до лісу боком, до мене порогом!» — благають дівчата в російській та естонській казках, і хатинка на курячих лапках справді слухається!

«Горбинко, потрусись!» — просить убогий чоловік у словацькій казці, і перед ним одразу — всілякі наїдки. Або ж — добряче, але справедливо потовчена спина хитрого попа.

А що сталось би в німецькій казці «Горщик каші», якби, вчасно не нагодившись, дочка не сказала заповітного: «Горщику, перестань!»? Та містечко спіткала б ціла трагедія: утопилось би в каші!

В англійській казці «Розумна жінка» слово скорочує дорогу, яка без нього була б і нудною, і безконечною.

Чарівну силу в казках завжди мають мудрі поради — якщо, звичайно, будуть почутими. Особливо ж вагоме слово-благословення. В казках різних народів мати, виряджаючи сина в світ, запитує: «Тобі спекти великий пиріг без мого благословення чи маленький, але — з благословенням?» Гірко поплатився старший син з англійської казки «Рудий Етін», спокусившись на перше! А от молодшому синові, котрий замовив для себе друге, — поталанило!

Цінує Слово й третій брат у таджицькій казці «Батьків заповіт». «Тобі майно потрібне чи мій заповіт?» — запитував старий батько, помираючи.

Хлопець вибрав заповіт і здобувся не лише на звання найкращого сина, але й на багатство, щастя і визнання.

У Слові, надто ж батьківському чи материнському, приховано силу незвичайну — як добротворчу, так і руйнівну. В хорватській казці «Дев'ять братів-сіроманців» (схожа — іспанська «Семеро круків») зопалу мати зажадала, щоб сини поставали вовками. Не встигла ще й доказати, як закляття — збулося! Найменшій сестрі довелося чимало труднощів пережити, щоб «знешкодити» необачне мамине слово й визволити братів із вовчих шкур.

В оригінальній і сумній французькій казці «Відданиця» невдячна дочка від материного слова перетворюється на скелю.

Чимало варіантів має інший сюжет, як-от в угорській казці «Образливе слово», де ведмедиця переконливо доводить, що навіть сокирою завдана рана менш болісна, ніж рана від нетактовного слова.

Недбале поводження зі Словом спричиняє різні курйози: то ковбаса приросте до носа (англійська казка «Три бажання»), то скоїться пожежа (чеська — «Вчений кум»), то злочинці самі себе видадуть (литовська — «Камінь-свідок», японська — «Як придорожній стовп був свідком»), то, ненароком заговоривши, хижак раптом випустить із пащі свою жертву — пташку чи якусь тварину. А якщо слово грубе, то їжа в торбині скупердяги обернеться на черв'яків та галузки. Невміння наївного скоробагачка тримати язика за зубами призводить до чийось заздрощів, а з тим — і до втрати несподівано здобутого скарбу; порушення Слова-обіцянки тягне за собою нещастя (наприклад, в африканській казці «Перша ніч» і боснійській — «Мала віла» чоловіки в такий спосіб позбулися дружин). Що й казати про небезпеки, накликані язикатою Хвесьюкою в однойменній казці українській!..

В англійській казці «Том Тім Тот», італійській — «Оце тобі сім!», французькій — «Дік-Дон» молоді жінки повинні відгадати імена бабусь (або чортиків), які прядли за них прядиво, і порятувались вони тільки тим, що знайшли правильні імена-відгадки. Втомлено зітнувши «Ох» чи сумно вигукнувши «Гайгай!», — герої українських казок ненароком викликають нечисту силу. Жартома назвавши себе «Я», пустотливий хлопчик з англійської казки «Та Я ж!» уникнув помсти старої феї, оскільки мала феїна донька так і не пояснила, хто її налякав: «Я та й годі!» Щось подібне чинить і півень з удмуртської казки «Кокорикок»: назвався ведмедем і геть-таки спантеличив лисицю.

А скільки в казках різних народів словесних баталій, що в них неодмінно перемагає той, хто за словом у кишеню не лізе! Скажімо, в бурятській казці «Сімдесят небилиць» вередливому багачеві забаглося почути найнеймовірнішу неправду. І що ж? Істинний майстер слова не лише збив із нього пиху, але й матеріально був винагороджений. Герої норвезької казки «Про королівну, яка хотіла, щоб її слово було останнє» та хорватської «Словесний двобій» завдяки майстерному володінню словом здобули для себе прекрасних наречених, а невдатливі (киргизька «Мовчазна дівчина») упіймали облизня...

Одначе повернімося до власне чарівних казок. Важливо також наголосити, що їхніми героями виступають переважно прості люди (син бідняка, чабан чи

пастух), а з якихось складних ситуацій виручають їх нерідко теж «прости» тварини: мурашки, птахи, риби. Саме вони можуть впоратися з неймовірними завданнями, поки герой спокійно спить, очікуючи ранку, який, усім відомо, од вечора мудріший. Але допомогу від них він отримує не просто так, а тому, що до цього також зробив якусь добру справу, виявив щире співчуття до слабшого. Підтвердження цьому знаходимо в казках будь-якого народу. Скажімо, аналогами добрих братика й сестрички з російської казки «Сестриця Оленка і братик Іванко» є Ламброс і Маруліца з однойменної грецької казки, які не лише рятуються од відьми, але й розправляються з нею — для того, щоб вона дітям більше зла не чинила. Зворушують цим і угорська казка «Рожа та Янко», африканська «Гамар і Гум'єра», іспанська «Перікіто й Марікіта».

Менш відомих «друзів» серед названих персонажів інших народів має німецька казка «Кіт у чоботях». У словаків це — «Про лисичку та графа Сантокопа», в норвежців — «Пан Пер», у греків — «Мірошник Гавриїл і пані Марйо», в білорусів — «Степан — великий пан», в естонців — «Король-попелюх» тощо. Прикметно, що в них, за винятком словенської казки «Три горошини» (тут допомагає невідомий дідусь), у пригоді стає або кіт, або лис.

Дуже популярний у різних народів сюжет, відомий нам із російської казки «Царівна Жаба». Навіть у далекій Японії є казка «Вдячна журавка», схожа на українську «Кривеньку качечку». Чеська «Про синього пташка» перегукується з німецькою «Дроворубовою донькою».

Це лише кілька прикладів, але висновок один: як і люди, казки подорожують з країни в країну, через що й називають такі сюжети *мандрівними*.

А тепер невеличке застереження. Прийнято вважати (причому цілком заслужено!), що народні казки несуть у собі доброту й справедливість, демонструють зразки високої людяності й гідної поведінки. Але окремі казки потребують до себе обережного, а той критичного ставлення. Чи варто сліпо наслідувати, скажімо, Джека з англійської казки «Джек і бобове стебло» (подібна, до речі, є і в угорців — «Квасоля до неба»), який, вибравшись на небо, тричі обдурює велетня, викрадаючи в нього чарівні речі? Так, ті речі необхідні були хлопцеві, щоб розбагатіти. Так, велетень ані добротою, ані сердечністю не відзначався. Але ж не він перший втрутився в Джекове життя! І чи крадіжка, навіть у когось лихого, справді гідний спосіб здобути для себе належний добробут?

То, можливо, годилося б орієнтуватися на інші, хоч би й менш відомі приклади? Приміром, у туркменів є казка «Розумний дайханін».

...Юнак Сапа, коли поливав городину, помітив у воді арика червонобоке яблуко. Спочатку, не подумавши, він витяг його й надкусив. А тоді схаменувся: адже їсть — не своє! Пішов Сапа шукати господаря того яблуневого саду — перепросити його, що ненавмисне спокусився на чуже.

Схожі думки з'являються й у героя норвезької казки «Чесно здобута монета»: знайшовши під каменем скриньку зі срібняками, він подумав, що вони, мабуть, крадені, бо хто б чесний ховав у лісі гроші? Хлопчик висипав їх у воду, і не втонула тільки одна монета. Ця здобута чесно, вирішив хлопчик, і

взяв її собі. Як же потім лаяла його мати, що так нерозумно повівся зі скарбом, завдяки якому вони могли б не бідувати багато років! «Своя сорочка ближче до тіла!» — переконувала сина.

Трохи смішно і незвично? Можливо. Але сприймати казку треба вдумливо, підбираючи до кожної свого ключика, щоб робити суто свої висновки.

Третя велика група — **соціально-побутові** казки, себто казки про повсякденне життя в суспільстві. Їх ще називають *новелістичними* — за короткий обсяг і динамічний сюжет. Позитивні персонажі — кмітливий наймит, мудра дівчина, убогий брат (чоловік, солдат, гусар, хлопець), Хитрий Антс в естонців, Хитрий Петр у болгар, винахідливий бідняк Алдар-Косе в казахів тощо. Вони, безперечно, виграють усі суперечки, пошивають у дурні своїх кривдників і зазвичай здобуваються на багатство. А ще, на відміну від героїв чарівних казок, вони завжди активні, здатні самі керувати своєю долею.

Так, герой вельми поширеного в різних народів сюжету на кшталт «Як бідняк гусей ділив» дотепно «розправляється» не лише з апетитними гусьми, а й зі своїми «опонентами».

Дуже «дипломатично» сповіщає свого пана про смерть його родичів хвацький наймит у грузинській казці «Як слуга втішив пана» (білоруський варіант — «Як Стецько з паном розмовляв»). Адже починає з оптимістичного: «Все гаразд, пане...». І продовжує: «От лишень дрібниця...».

Щонайрізноманітніші, але водночас подібні за суттю варіації супроводжують казкову поведінку мудрої дівчини або доньки, яка любила свого батька, як сіль. А також — сина з японської казки «Про батька і вірного сина», який, усупереч наказові влади, не дозволяє вбити свого батька, за що потім отримує віддяку у вигляді розумних батьківських порад (литовська — «Жалісливий син», туркменська — «Розум старого батька», бурятська — «Золота чаша», українська — «Названий батько»...).

На відміну від чарівних казок, які без чудес просто немислимі, все чи майже все, про що мовиться в соціально-побутових казках, на перший погляд, не вигадане анітрохи, таке, що, здається, може трапитись будь із ким. І, можливо, саме в цьому їхня найбільша привабливість, адже будь-хто здатен легко «приміряти» казку на себе: а як би я в цій чи тій ситуації повівся? Як би на це чи те запитання я відповів? Переміг би чи програв? Нерідко до таких-от «примірян» спонукає і сам оповідач, коли, дійшовши до найцікавішого місця, зумисне замовкає, аби малий слухач поділився своїми міркуваннями, а вже потім зіставив їх із казкою. Зіставлення поки що не на його користь? Нічого, з кожною новою казкою він теж мудрішає, набуває досвіду, краще розрізняє не лише контрастні поняття, а й відтінки та напіввідтінки в поняттях суміжних, споріднених.

Що ж стосується вигадки, то в будь-якій соціально-побутовій казці її теж немало, у тій-таки нашій «Мудрій дівчині» та її варіантах в інших народів: увесь ланцюжок подій тут логічний лише *умовно*, і не треба великих зусиль, аби переконатись у його алогізмі, в його неправдоподібності, аби, зрештою, зруйнувати його повністю. Скажімо, чи й справді пан менш мудрий, аніж

дівчина Маруся? Суперники з них одне одного в усьому гідні. Інакше хіба придумав би пан такі мудрі запитання? І хіба визнав би слушність Марусиних відповідей, що їх чув од її вбогого батька? І чи змогла б Маруся, при всій її мудрості, наприклад, ні їхати, ні йти, одну ногу в санчата поставивши, а другою по шляху ступаючи? Та вона б не здолала жодного метра, не впавши й не забившись!

Одначе ця умовна логіка має свою магію, могутню настільки, що підкоряються їй і герої казок, і слухачі, причому нерідко навіть дорослі!

Із соціально-побутовими казками органічно пов'язані *казки-новели*, *казки-притчі* (тобто невеличкі повчальні оповідки про ту чи ту якусь життєву пригоду, як-от болгарська «Життя — це сходи», африканська «Дичина, яку мисливець їв багато років», індійська «Маленьке манго»), *казки-оповідання*, *казки-фейлетони* (гумористично-сатиричного змісту), *казки-поєми* (як-от африканська «Все хоче жити», кубинська «Бик-поет») тощо.

Четверту групу становлять **кумулятивні** казки (їх часом відносять до підгрупи казок про тварин). Слово «кумуляція» в перекладі з латинської означає збирання, нагромадження, посилення. Так називають художній прийом, що полягає в багаторазовому повторенні одних і тих самих дій чи елементів твору.

Елементи кумуляції зустрічаються практично в усіх казках, наприклад, у російській «Золота рибка», в її індійському «двійникові» «Золота рибина» і т. ін.. Але є й, так би мовити, «чисто» кумулятивні казки (скажімо, українські «Рукавичка», «Ріпка», «Колобок», схожа — норвезька «Казка про коржа»). Кінцівку в таких казках неважко передбачити, вона часто комічна. Події тут — своєрідне «нанизування» якихось зустрічей, вчинків, діалогів чи пісеньок. Такі казки цікаві не стільки своїми сюжетами, скільки мовою і стилем. Оздоблені римами, повторами, милозвучні, смішні, вони приваблюють до себе ясністю, простотою і гармонійністю.

Зразком кумулятивної казки може бути угорська «Приповідка», що в ній побрехенька «чіпляється» за побрехеньку. В німецькій казці «Мудрий Ганс» «нанизуються» одна за одною дурниці, що їх скоює Ганс, бездумно дотримуючись маминих порад. Казка ґрунтується на повторюваних діалогах («Куди йдеш, Гансе?» — «До Гретель, мамо») і закінчується, врешті, тим, що Ганс, нібито виконуючи мамин наказ, пригортає свою обраницю, але не до серця, а — землю. Останнє речення казки — оптимістичне (?): «Так одружилися Ганс і Гретель».

Наростаючи, повторюваність чорної барви кумулятивною робить африканську казку «Чорний чоловік і чорний тарган».

Можна ще назвати схожі між собою кумулятивні твори: «Маленький зайчик» (угорська), «Небо валиться» (литовська), «Як курка врятувала світ» (норвезька), «Сильний горобець» (болгарська), «Бабуся й поросся» (англійська) та ін. Цікава японська казка «Як мишку віддавали заміж»: батьки, підшуковуючи для доньки-мишки все сильнішого й сильнішого нареченого, доходять, зрештою, до висновку, що сильнішого, ніж наречений-миша, на світі, виявляється, нікого й немає! У бурятів (і не лише в них!) за схожою схемою пес

добирає собі сміливого (найсмівливішого!) приятеля і знаходить людину («Як собака собі друга знайшов»).

Кумулятивна і водночас соціально-побутова італійська казка «Гей, заведи коня!», в якій молодята з усе більшим запалом сваряться через коня, і це триває доти, доки сусіди, які прибігли їх розбороняти, не з'ясували, що коня-то молодята ще навіть і не купили...

Уже зазначалося, що кумулятивні казки найцікавіші саме мовою. Величезні мовні скарби приховують у собі будь-які казки будь-якого народу. Оригінальні зачини, химерні вкраплення у вигляді приказок, прислів'їв, поетичних порівнянь, традиційні й водночас несхожі кінцівки, нерідко цікаві уже самі собою, незалежно від сюжету.

Як свище віслук, а погонич реве, —
То знай: той і той в Покапальї живе, —

таким жартівливим віршиком починається італійська казка «Графова борода», пересипана вся, до речі, вся подібними римованими дотепами.

За давніх-давен,
Як свинки співали пісень,
А мавпи тютюн жували,
А кури його клювали...

— це зачин уже англійської казки «Сорочаче гніздо».

«За сімома морями, там, де володарює куцохвосте поросся, жив на селі бідний чоловік з трьома синами»; «за дев'ятьма горами і сімома морями жила собі хитрюща лисиця», «..коли на кожній гілочці верби висіла стара латана спідниця, у кожному шві цих спідниць табунець бліх копошився — і той, хто моєї казки слухати не буде, нехай пасе цей блошачий табунець!» — зачини угорських казок.

«Це було так давно, що не вистачило б листочків на деревах у лісі, аби порахувати по них, скільки врожаїв минуло відтоді», — починається в'єтнамська казка.

«Було це тоді, коли про таке ніхто й гадки не мав. Тоді одну ногу блохи підковували дев'яносто дев'ятьма оками заліза, а п'ятка її лишалася голою, блоха стрибала до неба, і їй зовсім не було важко...» — засновується румунська казка.

«Тоді, коли свинки ходили в черевичках, а жабки гуляли і чепчиках...» — це початок словацької казки.

Так само образні казки всіх народів. Наприклад, бадьора пісенька ягняти з естонської казки «Ягнятко і вовк» залягає в душу з першого рядка:

Скік-стриб — я пострибало,
вовк не знає, де я спало,
скік по зелен по травичці,
а я спало у комірці...

У східних казках поширені свої примовки на взір: «Облишмо поки що молодят у палаці, а самі подивімося, що сталося з дєрвішем» (дєрвіш — мандрівний монах).

Або: «Поки наш чабан бачить свій сон, ти слухай, що було зі старою».

Не менш дотепні та оригінальні й кінцівки:

«Я на коні прискакав і цю казку розказав» (румунська).

«А на тому палаці висів дзвін-талалай, і то буде нашій казочці край» (чеська).

«На вербі дзвінчик, нашій казці кінчик»; «Вам казочка, а мені бубликів в'язочка»; «І я там був, мед-вино пив; хоч в роті не було, а по бороді текло — тим вона в мене й побіліла!» (українські).

«Я там був, із наперстка їв, з решета пив, а лопатою дали мені по спині, що видно ще й нині» (словенська).

«Я також був на тому весіллі, але нічого не скуштував, мені дістався тільки пиріжок з маслом, я поклав його в піч, пиріжок згорів, масло розтеклось, і я не з'їв ні крихти» (норвезька).

«Жили вони гарно, любилися щиро й ніколи не пили порожньої чарки»; «А як вони там жили — щасливо чи ні, — то вже діло не моє і не ваше, а їхнє» (англійські).

Одначе якими б гарними казки того чи того народу не були б, необхідно, щоб так само гарно зазвучали вони і в перекладі, а без доброго перекладача це неможливо.

В Україні склалися давні перекладацькі традиції. Стосовно казок започаткував їх у ХІХ столітті, мабуть, ще Іван Франко. Знаючи багато мов, Франко не просто цікавився казками різних народів, але й глибоко вивчав їх та любовно пересаджував у наш, український, ґрунт. Досі в нас ніким не перевершено книжку казок «Коли ще звірі говорили», насправді складену з іншомовних казок, що, завдяки Франковому генію, вже давно сприймаються як суто українські казки, змалечку стаючи для нашої української дитини найулюбленішими. Широко знані і його казки-поєми «Лис Микита», «Абу-Касимові капці», «Коваль Бассім», сюжети яких запозичено теж із неукраїнських джерел.

Справу Івана Франка, хоча, можливо, й не так плідно, продовжили Олена Пчілка, Борис Грінченко, Степан Васильченко, а ближче до нашого часу — Наталя Забіла, Оксана Іваненко, Іван Нехода.

Казки різних народів українською мовою інтерпретували Надія Андріянова, Марія Венгренівська, Іван Вихованець, Ольга Градаускенє, Людмила Грицик, Іван Дзюб, Олександр Завгородній, Майя Кашель, Кирпа Галина, Ілько Корунець, Михайло Литвинець, Олег Микитенко, Андрій М'ястківський, Степан Наливайко, Марія Пригара, Володимир П'янов, Сидір Сакидон, Ольга Сенюк, Олександр Терех, Грицько Халимоненко, Валентин Ціпко, Богдан Чайковський, Дмитро Чередниченко, Юрій Чикирисов, Іван Чирко, Іван Ющук та багато інших авторитетних майстрів перекладу.

На превеликий жаль, навіть на окремих їхніх роботах де більше, а де менше залишила свій відбиток епоха, що була для них далеко не в усьому сприятлива. Перекладачі, нехай супроти своєї волі, повсякчас оглядалися на Москву, яка, звичайно ж, не без участі наших доморощених «дядьків отечества чужого», пильно стежила за тим, щоб українські інтерпретації казок і не з'являлися за «столичні» раніше, і не перевершували їх мовно. Доводилося, отже, працювати в певних рамках, нерідко свідомо з багатющою мовною скарбниці беручи слова не найсоковитіші, не найукраїнськіші, не найперлинніші. Траплялося, що й

перекладалися світові казки лише з однієї мови — російської, і можна тільки догадуватись, якою насправді була «перша свіжість» такої «осетрини»?

У передмові до другого видання своєї книжки «Коли ще звірі говорили» (Львів, 1903) Іван Франко як дивовижний розцінював той факт, що цю його книжку, «чисто педагогічну, далеку від політики», подану до імперської цензури, цензура заборонила «всю, від початку до кінця!» «От які-то небезпечні ті звірячі історії для цілісності російської держави!» — не без гіркої усмішки резюмував письменник (Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах: Т.20. — К.: Наук. думка, 1979. — С.77).

А радянська ж цензура була іще полохливіша, ще пильніша! Отож буквально кожен блискучий переклад, який так чи так виходив за дозволені межі, по праву треба сприймати як подвиг. І хочеться вірити, що в незалежній Україні, де, здавалося б, нові переклади мали б з'являтися, як після дощу гриби, якісних перекладних казок українським дітям не бракуватиме.

Було б дуже добре, щоб, узагальнивши все найкраще, що маємо в царині світової казки, ми змогли продовжити освоєння нових, можливо, до кінця ще й не відкритих казкових материків.

Нехай казки всіх народів і всіх країн під гостинним українським небом гуртуються і єднаються!

м.Умань

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Азербайджанські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Упоряд. Айдана Абілова. Перекл. з азербайдж. Валентина Ціпка. — К.: Веселка, 1978. — 136с.

Англійські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переказ з англ. О.Тереха. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1981. — 151с.

Білоруські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») — К.: Веселка, 1974. — 104с.

Болгарські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. Олександра Кеткова, вступ. слово Єлени Огнянкової. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1979. — 189с.

Бурятські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Упоряд. та пер. з бурят. Марії Пригари. — К.: Веселка, 1977. — 112с.

В'єтнамські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. та перекл. з в'єтн. М.Д.Кашель. Вступ. слово Г.І.Халимоненка. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1984. — 135с.

Володар вітрів: Ненецька народна казка. Для дошкільн. в. / Пер. з рос. В.Соботовича. — К.: Веселка, 1985. — 16с.

Грецькі народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. та перекл. з новогрецьк. Василя Степаненка. Вступ. слово Тетяни Чернишової. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1985. — 159с.

Грузинські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР»). — К.: Веселка, 1971. — 128с.

Естонські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Перекл. з естон. О.Завгородній. — К.: Веселка, 1975. — 120с.

Замок на соломинці: Угорські народні казки / Упоряд. Ю.І.Горулько-Шестопапов. Переклад О.Пархомовської і К.Трофимова. — Кам'янськ-Шахтинський: Станіца, 1993. — 270с.

Індійські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. та переказ з хінді С.І.Наливайка. Вступ. слово Ю.В.Покальчука. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1984. — 151с.

- Італійські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переказ з італ. І.Корунця. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1986. — 151с.
- Казахські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Упоряд. та перекл. з казах. О.Петькуна. — К.: Веселка, 1980. — 103с.
- Казки народів Африки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. та вступ. слово М.А.Венгрєнівської. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1993. — 159с.
- Казки народів Європи. — К.: Фірма «Довіра», 1992. — 167с.
- Казки народів Іспанії. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. Л.Олевського. Вступ. слово В.Харитонова. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1989. — 160с.
- Казки народів СРСР / Упоряд. Л.Ф.Дунаєвська. — К.: Рад. шк., 1987. — 432с.
- Казки народів Югославії. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переказ із сербохорватської, словенської й македонської мов Івана Ющука. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1983. — 159с.
- Киргизькі народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Упоряд. та пер. з кирг. П.Г.Гордійчука. — К.: Веселка, 1979. — 112с.
- Китайські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переказ з кит. І.Чирка. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1991. — 159с.
- Корейські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Перекл. з рос. О.Килимника, І.Килимника. — К.: Компас, 1993. — 144с.
- Кубинські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. Л.Б.Олевського. Вступ. слово М.І.Литвинця. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1988. — 135с.
- Литовські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Перекл. з литов. Ольги Градаускенс. — К.: Веселка, 1988. — 216с.
- Молдавські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») — К.: Веселка, 1971. — 96с.
- Німецькі народні казки, записані братами Грімм. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. і вступне слово Є.О.Поповича (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1982. — 159с.
- Норвезькі народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переказ з норвезької Ольги Сенюк. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1986. — 159с.
- Польські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переклад з пол. Марії Пригари. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1980. — 143с.
- Румунські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та перекл. з рум. В.Я.П'янова. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1974. — 151с.
- Словацькі народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та перекл. зі словац. Д.С.Чередниченка. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1990. — 143с.
- Співуча липка: Казки західних слов'ян. Для мол. шкіл. в. — К.: Веселка, 1981. — 343с.
- Тисяча і одна ніч: Вибр. Казки. Для мол. і серед. шкіл. в. / Передм. і перекл. з араб. Є.О.Микитенка. — К.: Веселка, 1984. — 159с.
- Туркменські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів СРСР») / Упоряд. та пер. з туркмен. Г.І.Халимоненка. — К.: Веселка, 1980. — 126с.
- Українські народні казки. Для мол. і середнього шкіл. в. / Упоряд. та передмова Л.Ф.Дунаєвської. — К.: Веселка, 1986. — 238с.
- Французькі народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд. О.Хатунцевої. Вступ. слово М.Гайдая. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1978. — 152с.
- Чеські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та перекл. з чес. Олега Микитенка. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1990. — 144с.
- Якутські народні казки. Для мол. шкіл. в. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1983. — 95с.
- Японські народні казки. Для мол. шкіл. в. / Упоряд., вступ. слово та переказ з японської І.Дзюба. (Серія «Казки народів світу») — К.: Веселка, 1986. — 150с.